

Nollis Boländerna

En kartläggning av den ceremoniella
externhandelsplatsen

Albin Larsson

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Uppsala 2022

Nollis Boländerna. En kartläggning av den ceremoniella externhandelsplatsen

Nolli's Boländerna. A map of the ceremonial retail park

Albin Larsson

Handledare: Vera Vicenzotti, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Examinator: Malin Eriksson, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0861

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala

Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2022

Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Learning from Las Vegas, The Strip, Nolli, Figur-mark-karta, ceremoniellt utrymme, externhandel, Boländerna

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Sammanfattning

Syftet med denna kandidatuppsats är att nå en större förståelse kring Venturis, Scott Browns och Izenours kartläggning av Las Vegas, i boken *Learning from Las Vegas*, och vad deras kartläggningsmetod kan berätta om Uppsala-stadsdelen Boländerna. Uppsatsen utforskar specifikt kartan *Nollis Las Vegas* som teoretisk metod. Kvalitativa studier av litteratur som berör betydelsen av ”ceremoniellt utrymme”, vilket är ett begrepp som introduceras i kartan, samt betydelsen av kartans valörer genomfördes inledningsvis. Ett platsbesök genomfördes också i Boländerna där ceremoniella utrymmen kartlades. Totalt presenteras sedan fem kartor över Boländerna varav en kallas *Nollis Boländerna*. Resultatet visar att *Nollis Las Vegas* och *Nollis Boländerna* redovisar ceremoniella utrymmen, icke-ceremoniella hårdgjorda ytor samt vad denna uppsats kallar för ”barriärzoner”. Detta står i kontrast mot den populära tolkningen av Nolli-kartor, att de bara redovisar allmänna och privata platser. I Boländernas fall utgörs de ceremoniella utrymmena av butiksentréer, särskilda sittplatser och transportsträckor som avviker från Boländernas övriga infrastruktur. I slutsatsen föreslås att kartor i stil med *Nollis Las Vegas* och *Nollis Boländerna* inte längre bör bära Nollis namn då kopplingen till den populära tolkningen av Nolli-kartor är för avlägsen.

Nyckelord: Learning from Las Vegas, The Strip, Nolli, Figur-mark-karta, Ceremoniellt utrymme, Externhandel, Boländerna

Abstract

The purpose of this bachelor's thesis is to reach a greater understanding of Venturi's, Scott Brown's and Izenour's maps of Las Vegas, in the book *Learning from Las Vegas*, and what their mapping method can tell of the Uppsala-district called Boländerna. The thesis explores specifically the map called *Nolli's Las Vegas* as theoretical method. Qualitative studies of literature which explores the meaning of “ceremonial space”, which is a concept presented in the map, and the meaning of the map's values (meaning black, grey, and white) were conducted firstly. A visit was also made in Boländerna where the ceremonial space was mapped. Afterwards, a total of five maps of Boländerna are presented, one of which is called *Nolli's Boländerna*. The result shows that *Nolli's Las Vegas* and *Nolli's Boländerna* are maps of ceremonial space, non-ceremonial paved surfaces and what this thesis refers to as “barrier-zones”. This is opposed to the common understanding of Nolli-maps as maps of private and public space. In the case of Boländerna the ceremonial spaces are made of shop-entrances, particular sitting-places and transport lanes which differ from the remaining infrastructure. In the conclusion it is suggested that maps in likes of *Nolli's Las Vegas* and *Nolli's Boländerna* shouldn't carry the name of Nolli since the connection to the common idea of Nolli-maps is too distant.

Keywords: Learning from Las Vegas, The Strip, Nolli, Figure-ground-diagram, ceremonial space, retail park, Boländerna

Innehållsförteckning

Figurförteckning.....	5
1. Inledning - <i>Learning from Las Vegas</i>, Nolli och externhandeln.....	7
1.1 Syfte och frågeställning.....	8
1.2 Avgränsning	9
2. Bakgrund - <i>Learning from Las Vegas</i> kartor.....	10
3. Metod.....	13
4. Resultat och analys	15
4.1 Ceremoniellt utrymme	15
4.2 Valörerna i <i>Nollis Las Vegas</i>	17
4.2.1 Svart, poché och barriäryta.....	17
4.2.2 “Svart och vitt” eller “solit och tomt”	18
4.2.3 Grått, privat och icke-ceremoniellt	19
4.3 Führs kritik av det svart-vita tänkandet	19
4.4 Kartläggningen av Boländerna.....	21
4.4.1 Bilarna.....	22
4.4.2 Byggnaderna	23
4.4.3 Det hårdgjorda	25
4.4.4 Det obebyggda	27
4.4.5 Det ceremoniella.....	29
4.4.6 Nollis Boländerna.....	35
5. Diskussion.....	37
5.1 Felkällor.....	37
5.2 Slutsats	38
Referenser.....	40

Figurförteckning

- Figur 1. Map of Las Vegas Strip. (Venturi et al. 1977:5) Figur-mark-kartan vilken är den första kartan som presenteras i Learning from Las Vegas. Notera att det är samma plats som i Figur 2..... 10
- Figur 2. Upper strip, undeveloped land. Asphalt. Autos. Buildings. Ceremonial space. Nollis Las Vegas. (Venturi et al. 1977:24-25) Figur-mark-kartorna föreställande obebyggd mark (vänster högst upp), asfalt (vänster mitten), bilar (vänster längst ned), byggnader (höger högst upp) och ceremoniella utrymmen (höger mitten) samt Nollis Las Vegas (höger längst ned). Notera att det enda som krävs för att skapa den sistnämnda är en uppfattning om vart asfalten (i grått) och de ceremoniella utrymmena (i vitt) finns. 12
- Figur 3. Ortofoto (1:2600/A4) över Boländerna hämtad från Lantmäteriet (2022) med betydelsefulla etablissemang markerade med sina namn. Notera att skalan är densamma som efterföljande figur-mark-kartor och Nollis Boländerna för att underlätta jämförelser. Datakälla/kartprodukt © Lantmäteriet 21
- Figur 4. Figur-mark-karta (1:2600/A4) föreställande Boländernas byggnader. Byggnader redovisas i vitt medan övrigt redovisas i svart. Jämför med Figur 3 hur tydligare nätstationers och kundvagnsstalls (de minsta vita fyrkanterna) förekomst är. Kartan är en bearbetning av Uppsala kommuns (2022) baskarta. 23
- Figur 5. Figur-mark-karta (1:2600/A4) föreställande Boländernas hårdgjorda ytor. Hårdgjorda ytor redovisas i vitt medan övrigt redovisas i svart. Notera skillnaden mellan de smalare gång- och cykelvägarna och de bredare bilvägarna. Kartan är en bearbetning av Uppsala kommuns (2022) baskarta. 25
- Figur 6. Figur-mark-karta (1:2600/A4) föreställande Boländernas obebyggda mark. Det obebyggda redovisas i vitt medan övrigt redovisas i svart. Kartan en bearbetning av Uppsala kommuns (2022) baskarta..... 27
- Figur 7. Figur-mark-karta (1:2600/A4) föreställande Boländernas ceremoniella utrymmen. Det ceremoniella redovisas i vitt medan övrigt redovisas i svart. Den väst-östliga linjen är den ceremoniella gångsträckan. nord-sydliga linjen är bilvägen som leder till Intersport. Klumpen väster om bilvägen är Suhsi of Sweden:s uteservering. Den större ytan österut är sittplatserna utanför XXL. Fyrkanten

nordväst om XXL är ChopChops uteservering. Kartan en bearbetning av Uppsala kommuns (2022) baskarta.....	29
Figur 8. Byggnader i Boländerna med "anktendenser". Bilderna är författarens egna.	31
Figur 9 Boländernas skyltar. Fotografierna är författarens egna.	32
Figur 10. Nollis Boländerna (skala 1:2600/A4). De ceremoniella utrymmena redovisas i vitt, icke-ceremoniella hårdgjorda ytor i grått och övrigt i svart. Kartan är en bearbetning av Uppsala kommuns (2022) baskarta.....	35

1. Inledning - *Learning from Las Vegas*, Nolli och externhandeln

”Learning from the existing landscape is a way of being revolutionary for an architect” (Venturi et al. 2000:3). Med dessa ord inleder arkitekterna Robert Venturi, Denise Scott Brown och Steven Izenour sin bok *Learning from Las Vegas*. Året var 1972 när detta klassiska arkitekturteoretiska verk först publicerades. Grunden till det lades fyra år tidigare då författarna tillsammans med en grupp studenter genomförde en fallstudie av huvudstråket i Las Vegas, *The Strip*. Stråket utgörs av en högtrafikerad vägsträcka kantad av casinohotell, bensinmackar och bröllopskapell samt storskaliga parkeringsplatser som tillhör dessa etablissemang. Strax utanför sträcker Mojaveöknen ut sig. Stråket är i synnerhet känt för sina casinohotell och deras skyltning. Venturi et al. (1977) beskriver skyltarna som multifärgade skulpturer och svarta siluetter under dagtid (beroende på solens position i förhållande till skylten och betraktaren) som under mörkrets timmar förvandlas till spektakulära ljusspel. Skyltningen dominerar över de anonyma byggnadskropparna. Casinohotellen rymmer även luxuösa innergårdar med bassänger och platser att solbada. I boken kallas *The Strip* för ett arketypiskt kommersiellt stråk (Venturi et al. 2000:xi). Denna arketyp är enligt författarna viktig att undersöka för att utmana arkitekters uppfattning av ”the commercial vernacular” (ibid:6) eller ”det folkligt kommersiella”. Venturi et al. (1977) går så långt att de likställer studier av Las Vegas med de av det antika Rom.

Learning from Las Vegas rymmer totalt 146 kartor, tabeller, illustrationer och foton. En av kartorna som presenteras kallas för *Nollis Las Vegas*. Namnet är hämtat från arkitekten Giambattista Nolli som under mitten av 1700-talet kartlade Rom i *La Pianta Grande di Roma* (”Den Stora Planen av Rom”) (University of Oregon 2021). En populär beskrivning av kartan är att den redovisar Roms privata och allmänna platser i svart och vitt (Führ 2018). Den så kallade ”Nolli-kartan” blev under 1900-talet ett populärt sätt att kartlägga en plats privata och offentliga utrymmen (ibid). Venturis, Scott Browns och Izenours ”Nolli-karta” över Las Vegas tycks dock kringgå denna definition och väcker en rad frågor. De introducerar bland annat nya begrepp och behandlar kartans valörer på ett oortodoxt vis i förhållande till typiska Nolli-kartor, sällan med en motivering till varför. Att utreda dessa ”oklarheter” kan leda till en bättre förståelse kring huruvida författarnas tankar har någon relevans utanför det sena 1960-talets Las Vegas. Ett

sätt att nå denna förståelse kan vara att utmana *Nollis Las Vegas* genom att applicera den i en annan men likartad kontext.

Learning from Las Vegas var en reaktion mot den utbredda negativa inställningen (inte minst bland arkitekter) gentemot ”det folkligt kommersiella”. De beskriver situationen på följande vis:

Architects who can accept the lessons of primitive vernacular architecture, so easy to take in an exhibit like "Architecture without Architects," and of industrial, vernacular architecture, so easy to adapt to an electronic and space vernacular as elaborate neo-Brutalist or neo-Constructivist megastructures, do not easily acknowledge the validity of the commercial vernacular.” (Venturi et al. 1977:6)

I Sverige saknar *The Strip* motstycke, men ett vanligt förekommande inslag med stark kommersiell prägel i svenska städer är de så kallade externhandelsplatserna. Vanligtvis befinner de sig perifert i förhållande till en tätort, innehåller storskaliga butiker och/eller köpcentra samt omfattande biltrafik (Vägverket 2003:4). I Sverige fanns det 40 stormarknader (vilka oftast är belägna i externa lägen) år 1980. Antalet ökade till 89 år 2000, vilket motsvarar en ökning från fem till tolv procent av den totala dagligvaruhandelns omsättning (ibid:5). I takt med att externhandeln har blivit alltmer utbredd i Sverige har den samtidigt blivit ett föremål för debatt. Ett exempel på hur kritiken kan låta är Jerker Söderlunds (2004) debattartikel ”Förbjud all externhandel”. I den anklagar han externhandeln för att utarma vitala stadskärnor, att bidra till ökat ett bilberoende som leder till mer växthusgasutsläpp och att vara ful. Ett exempel på en plats som Söderlund kan tänkas kritisera är kvarteret Stormhatten. Stormhatten är beläget i Uppsala-stadsdelen Boländerna som präglas av industriverksamheter och externhandelsetableringar.

Troligtvis är Söderlund inte ensam om sina åsikter. Skepsisen gentemot det ”folkligt kommersiella” drabbade år 1968 *The Strip* och externhandeln år 2004. Sannolikt är denna inställning gentemot externhandelsplatserna fortfarande påtaglig då de fortfarande finns och ser mer eller mindre likadana ut som för 18 år sedan. Dessutom finns det ingen bästsäljande bok som nyanserar bilden av deras utseende. Frågan är om externhandelsplatser kan vara till hjälp i en strävan efter att förstå *Learning from Las Vegas* bättre och om boken i sin tur kan användas för att förstå externhandelsplatser bättre.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna kandidatuppsats är att nå en större förståelse kring Venturis, Scott Browns och Izenours kartläggning av *The Strip* i *Learning from Las Vegas* och vad deras kartläggningsmetod kan berätta om en annan typ av kommersiellt präglad

plats. Uppsatsen präglas av två, enligt mig, oskiljaktiga frågeställningar vilka är följande:

- Hur kan en större förståelse kring kartan *Nollis Las Vegas* och dess komponentkartor nås genom att kartlägga Boländerna (Uppsala) på samma sätt som dessa kartor kartlägger *The Strip*?
- Vad kan en sådan kartläggning berätta om Boländerna?

1.2 Avgränsning

Geografiskt omfattar uppsatsen endast kvarteret Stormhatten och de intilliggande parkeringsytorna tillhörande butikerna *Ikea* och *Stadium*. Området upplevs som delvis sammanhängande och är lättare att behandla i sin helhet än att försöka särskilja parkeringarna från Stormhatten. För enkelhetens skull kommer även området hädanefter refereras till enbart som ”Boländerna”, trots att det bara utgör en liten del av stadsdelen. Boländerna rymmer typiska externa inrättningar såsom en klädoutlet, en stormarknad och ett *Ikea*-varuhus. Handelsplatsen är även belägen i närheten av min (uppsatsförfattarens) bostad vilket underlättar för platsbesök.

Den version av *Learning from Las Vegas* som studeras i denna uppsats är den reviderade från år 1977, vilket förklarar varför referenserna inte nämner år 1972 då den första utgåvan publicerades.

Uppsatsen behandlar endast *The Strip* så som stråket beskrevs av Venturi et al. år 1972. Ibland refererar uppsatsen till stråket i realtid för enkelhetens skull, trots att det är platsen för 50 år sedan som åsyftas. *The Strip* är nämligen inte detsamma idag som då. En snabb undersökning med Google Maps kartverktyg visar att platsen bland annat är betydligt mer tätbebyggd idag. Syftet med uppsatsen är dock inte att undersöka *The Strip* i sig självt utan Venturis et al. kartläggning av stråket och betydelsen av deras kartläggningsmetod.

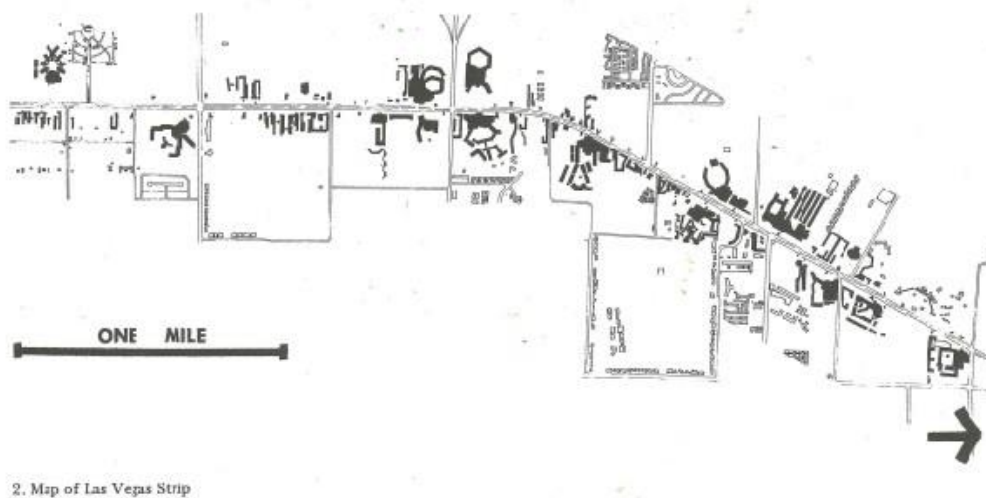
Valet att applicera *Nollis Las Vegas* på en externhandelsplats grundar sig i en bedömning att Boländerna och *The Strip* är varandra lika sett till kommersiell prägel och lågt anseende men olika sett till form och struktur. Denna balans mellan likheter och skillnader är viktig om *Nollis Las Vegas* ska kunna utmanas. En kartläggning av en plats som är för lik *The Strip* kommer inte att utmana kartläggningsmetoden särskilt mycket, samtidigt som en kartläggning av en för olik plats riskerar att bli irrelevant och svår genomförd.

I denna uppsats görs ingen skillnad mellan hel- och halvexterna affärsetableringar då denna distinktion anses vara irrelevant för ämnesområdet.

2. Bakgrund - *Learning from Las Vegas* kartor

Om det ska vara möjligt att pröva *Learning from Las Vegas* kartor på Boländerna behövs först en bakgrund som beskriver och tolkar dem.

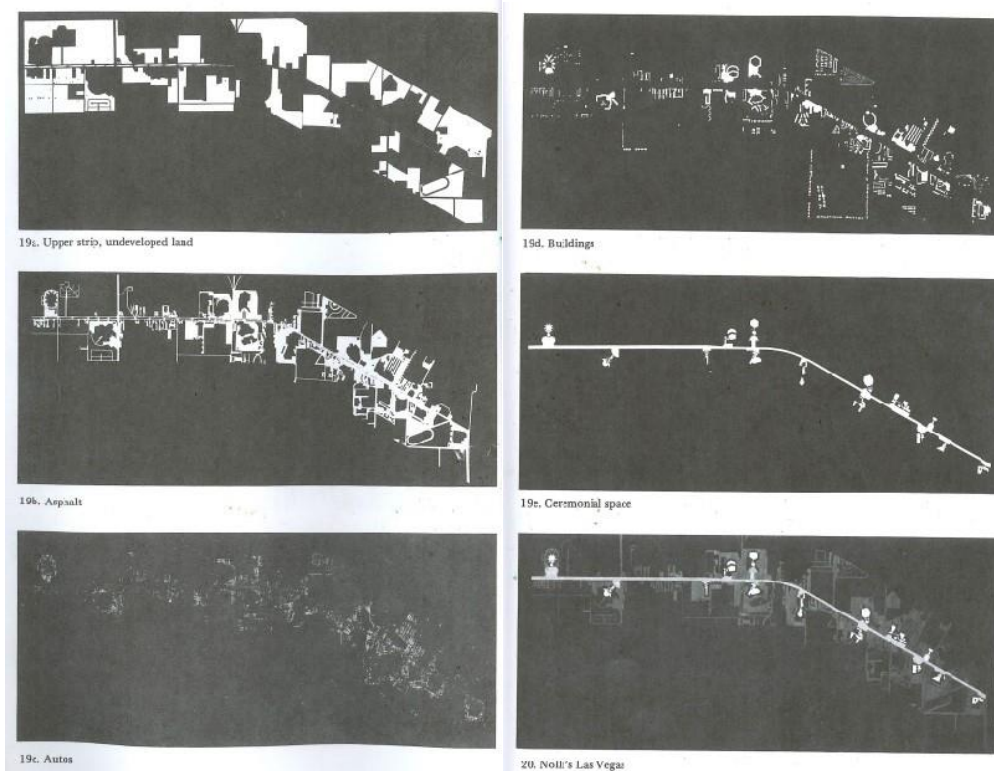
Den första kartan som presenteras i *Learning from Las Vegas* är ett "figure-ground-diagram" eller "figur-mark-karta" över *The Strip* (se Figur 1) (Venturi et al. 2000:5). En figur-mark-karta består av två lager. "Figurlagret" befinner sig i förgrunden och redovisar de element som kartan ämnar att undersöka. Bakgrunden utgörs av "marklagret" där terrängen vanligtvis presenteras. En figur-mark-karta redogör med andra ord vart det finns "figurer" och var de inte finns. Enligt César Torres Bustamante, docent inom landskapsarkitektur vid California Polytechnic State University, (2021) redovisas figurer vanligtvis i svart medan marken lämnas tom, vilket resulterar i att den ofta får samma valör som pappret kartan är tryckt på. Per Stahschmidt et al. (2017) påstår att en styrka med figur-mark-kartorna är att valörerna kan inverteras för att redovisa rumsliga förhållanden på två olika sätt. I *Learning from Las Vegas* fall utgörs figurlagret av de stora casinohotellen (i helsvart), mindre byggnader (endast med svarta konturer) och vägkanter (svarta linjer) medan marklagret är vitt (se Figur 1).

Figur 1. Map of Las Vegas Strip. (Venturi et al. 1977:5) Figur-mark-kartan vilken är den första kartan som presenteras i *Learning from Las Vegas*. Notera att det är samma plats som i Figur 2.

Enligt Michael Chapman och Michael J. Ostwald (2018) ligger denna karta till grund för mycket av det efterföljande innehållet i boken. De beskriver kartan på följande vis: "The drawing also prescribes an arbitrary boundary that delimits the area that is being studied by removing information from the surroundings." (Chapman & Ostwald 2009:248) Påståendet om att avgränsningen av *The Strip* är "godtycklig" tycks dock inte vara helt sant. I en senare figur-mark-karta av platsen framgår det tydligare vart gränsen är dragen än på den första kartan (se Figur 2). Författarna har uppenbarligen utgått från *The Strips* trafikled och dragit gränsen ett visst avstånd från denna norr- och söderut. Den nordliga och sydliga gränsen består således av två parallella linjer i förhållande till trafikleden, båda med samma avstånd till den. Utifrån en flygbild som presenteras i boken tycks den västra gränsen ta vid där Las Vegas stadsbebyggelse upphör (Venturi et al. 2000:22-23). Det är endast den östra gränsen där gränsdragningen tycks vara "godtycklig". Sannolikt markerar detta vart *The Strips* karaktäristiska bebyggelse upphör, men det framgår ej explicit i boken.

I ett försök att återskapa en Nolli-karta över *The Strip* presenterar Venturi et al. fem komponenter som de påstår tillsammans kan utgöra den. Dessa är obebyggd mark, asfalt, bilar, byggnader och "ceremonial space" eller "ceremoniellt utrymme" och presenteras i varsin "komponent-karta" (se Figur 2) (Venturi et al. 2000:19). Ytterligare en karta kallad *Nollis Las Vegas* presenteras även (se Figur 2). I den kombineras kartorna som föreställer ceremoniellt utrymme och asfalt. Det ceremoniella redovisas i vitt och asfalten i grått. Resterande komponenter, förutom bilarna, presenteras i en och samma svärta utan att särskiljas. Chapman och Ostwald (2018) påstår att alla komponent-kartor inklusive *Nollis Las Vegas* är figur-mark-kartor. Vad gäller komponent-kartorna framstår deras påstående som rimligt utifrån denna uppsats beskrivning av begreppet. *Nollis Las Vegas* behandlas dock inte som en figur-mark-karta i denna uppsats. En figur-mark-karta betonar att något delas in i två kategorier, figurer och mark, som redovisas i två färger/valörer, vilket inte är fallet i *Nollis Las Vegas* som innehåller tre valörer med varsin betydelse.

Figur 2. Upper strip, undeveloped land. Asphalt. Autos. Buildings. Ceremonial space. Nolli's Las Vegas. (Venturi et al. 1977:24-25) Figur-mark-kartorna föreställande obebyggd mark (vänster högst upp), asfalt (vänster mitten), bilar (vänster längst ned), byggnader (höger högst upp) och ceremoniella utrymmen (höger mitten) samt Nollis Las Vegas (höger längst ned). Notera att det enda som krävs för att skapa den sistnämnda är en uppfattning om vart asfalten (i grått) och de ceremoniella utrymmena (i vitt) finns.

3. Metod

En karta är alltid en produkt av en kartläggning, vilket är en metod för att illustrera en plats på ett särskilt sätt. Kartläggningen i sin tur är en produkt av ett tankesätt eller en teori. Vad gäller den klassiska tolkningen av Nolli-kartan finns till exempel en bakomliggande teori kring vad som är allmänt tillgängligt eller privat. Bakom varje karta finns det med andra ord en kartlagd teori. Kartan *Nollis Las Vegas* är den teori som utgör denna uppsats huvudsakliga metod, eftersom syftet med uppsatsen är just att undersöka denna kartläggningsmetod och dess bakomliggande teori genom att testa den.

Inledningsvis var det nödvändigt att utreda betydelsen begreppet ”ceremoniellt utrymme” samt de valörer som förekommer i de olika kartorna. En betydande del av uppsatsens resultat och analys är tillägnad en kvalitativ studie av dessa aspekter, då deras definition hade stor betydelse både för förståelsen av *Nollis Las Vegas* och kartläggningen av Boländerna.

När denna utredning var genomförd utfördes ett platsbesök i Boländerna under förmiddagen den sjunde februari där de ceremoniella utrymmena kartlades. Tillvägagångssättet var enkelt. En vandring genomfördes över hela Boländerna och med en utskriven fastighetskarta och penna dokumenterades platser som intuitivt upplevdes vara ceremoniella. Information angående förekomsten av hårdgjorda ytor, byggnader och obebyggd mark, som också skulle kartläggas, utlästes från ortofoton tillhandahållna av Lantmäteriet och från Uppsala kommuns baskarta. Bilar kartlades inte då det inte ansågs vara meningsfullt att efterlikna kartläggningen denna komponent (se rubrik 4.4.1. för motivering till varför).

Parallellt med dokumentationen av Boländernas komponenter (ceremoniella utrymmen, hårdgjorda ytor, obebyggd mark samt byggnader) ritades figur-mark-kartor av dem i programmet AutoCAD med Uppsala kommuns baskarta som underlag. Information som bedömdes sakna relevans för komponenterna raderades från baskartan och nya linjer ritades för att skapa tydliga fält som illustrerade de olika komponenternas förekomst. När ritandet i AutoCAD var avklarat övergick arbetet i programmet Adobe Illustrator. De olika fälten fylldes med svart och vitt beroende på vilken komponentkarta som skulle produceras. Resultatet blev fyra svart-vita figur-mark-kartor tillägnade varsin komponent. Kartorna föreställande ceremoniella utrymmen och hårdgjorda ytor kunde sedan användas för att bilda en enda karta kallad *Nollis Boländerna*, vilken motsvarar *Nollis Las Vegas*.

När alla kartor var producerade jämfördes de med sina motsvarigheter från *Learning from Las Vegas*, samt analyserades i sig själva.

Den efterföljande diskussionen tillägnades reflektioner kring *Nollis Las Vegas* som metod att kartlägga en annan plats än *The Strip* samt brister och styrkor med metoden i sig självt.

4. Resultat och analys

För att en kartläggning av Boländerna i stil med *Nollis Boländerna* ska vara möjlig måste begreppet ceremoniellt utrymme utredas. För att en diskussion senare även ska kunna ske angående kartorna krävs även en analys av valörens betydelse.

4.1 Ceremoniellt utrymme

Namnen på alla komponenter som utgör *Nollis Las Vegas* är mer eller mindre självförklarande, förutom "ceremoniellt utrymme". Om det ska vara möjligt att skapa en motsvarande karta över Boländerna behövs en definition av begreppet. I *Learning from Las Vegas* erbjuds dock ingen förklaring kring vad som avses, vilket är anmärkningsvärt med tanke på hur betydelsefullt begreppet är för kartorna. Att författarna skulle ha glömt att inkludera en förklaring framstår som osannolikt, särskilt med tanke på att det är den reviderade versionen av boken som studeras i denna uppsats. Det antas därför vara ett aktivt val från deras sida att inte förklara hur begreppet översätts till *The Strips* innehåll. Möjligtvis är det ett sätt för författarna att skapa en mystik som knyter an till begreppets religiösa undertoner.

Definitionen för "ceremonial" (det engelska ordet som används i *Learning from Las Vegas*) är enligt Cambridge Dictionary: "related to, used in, or involving a ceremony (= a fixed set of formal acts performed on important social or religious occasions)" (Cambridge Dictionary u.å.). Denna definition förutsätter att ceremoniella utrymmen innehåller något betydelsefullt, inte bara för individen som vistas på platsen, utan även i ett bredare sammanhang (religiöst eller socialt). Författarna har antagligen varit medvetna om kraftfullheten i ordvalet. Utifrån kartläggningen framgår det att själva trafikstråket, innergårdarna tillhörande casinohotellen samt vissa entréer och parkeringsytor till dessa etablissemang klassificeras som "ceremoniella".

Eduard Führl, professor emeritus inom arkitektur vid Brandenburg Technical University, (2018) erbjuder en egen tolkning av Las Vegas "ceremoniella utrymmen" vilken är följande: "[...] the publicly accessible areas of the—as they call it—‘ceremonial space’ in which activity occurs [...]" (Führl 2018:119). Senare i artikeln beskriver han även hur dessa platser endast kan förstås genom tid, rörelse och tredimensionalitet (ibid:139). Enligt Führl är med andra ord ceremoniella utrymmen allmänt tillgängliga platser, som endast kan begripas

genom tid och rum, där aktiviteter sker. Följande är en del av en längre beskrivning kring hur Führ tänker sig den ceremoniella upplevelsen:

As the visitor draws closer to the Palazzo Senatorio [en byggnad i Rom], he [sic] recognizes—again in reference to his own physical size—that it is narrower than initially assumed. With every step that he takes towards the Palazzo Senatorio it appears somewhat smaller. In other words: people tend to feel slightly larger with every step they take towards the palace. (Führ 2018:139)

Rörelsen mot byggnaden, förändringen som sker under tiden och upplevelserna av dimensionerna spelar uppenbarligen en väsentlig roll i intrycket av *Palazzo Senatorio*.

Det tycks som att den storslagna skyltningen, vilken är karaktäristisk för Las Vegas, är en betydande faktor i kartläggningen av det ceremoniella. Hela trafikstråket, där skyltningen är som mest intensiv, klassas nämligen som ceremoniellt (se Figur 2). I denna miljö tycks Führs tolkning angående rörelser genom tid och rum även ha relevans, då platsen är utformad för att upplevas av bilister som befinner sig i höga hastigheter (Venturi et al. 1977). Det beskrivs även i *Learning from Las Vegas* hur entréerna och parkeringarna rymmer skyltar som främst kommunicerar med den förbipasserande trafiken, vilket förklarar varför de också räknas som ceremoniella. I innergårdarna är skyltningen dock inte längre närvarande. Med andra ord har skyltningen inget med det ceremoniella att göra eller så rymmer innergårdarna något annat som är lika ceremoniellt som skyltarna. Venturi et al. (1977) beskriver innergårdarna på följande sätt: "The interior space [casinohotellet inomhus] and the patio, in their exaggerated separation from the environment, have the quality of an oasis" (Venturi et al. 2000:49). Möjligtvis menar Führ att innergårdarnas ceremonialitet kommer från att de kontrasterar så pass mycket mot dels casinohotellet inomhus och *The Strip* utanför. Transporten genom dessa platser, som en besökare måste passera, kan tänkas prägla intrycket av slutdestinationen så pass mycket att innergården endast kan uppskattas fullt ut med resan dit i retrospectiv. En sådan resa kan föra tankarna till Führs beskrivning av *Palazzo Senatorio* ovan. En skillnad är dock att den romerska byggnaden är synlig under hela den ceremoniella transportsträckan medan casinohotellens gårdar är dolda.

Führs idé om att aktiviteter ska ske i ceremoniella utrymmen är rimlig. Definitionen av ordet "ceremoniellt" förutsätter i princip det. Den som vet att Nollis kartor populärt sett illustrerar allmänna platser i vitt (samma valör som det ceremoniella har i *Nollis Las Vegas*) kan även konstatera att kravet på allmän tillgänglighet inte heller är konstigt. Führs idéer om att rörelse genom tid och rum är betydande för det ceremoniella framstår även som korrekt. Dock är det möjligt att argumentera för att ingen plats, ceremoniell eller icke, kan begripas fullt ut utan tid och rum. Intrycket av alla platser är rimligtvis en produkt av tid som passerat och en plats består alltid av rumsligheter i någon form. Det kan tyckas som att denna

fixering vid tid och rum inte gagnar kartläggningen av just det ceremoniella. I kartläggningen av Boländerna behandlas det ceremoniella därför som allmänt tillgängliga platser, där aktiviteter sker, som är så pass unika i förhållande till sin omgivning att det påverkar intrycket av dem starkt. Detta bedöms vara en likartad definition som Führs men lägger betoningen på ”den unika upplevelsen” snarare än ”upplevelsen av tid och rum”.

4.2 Valörerna i *Nollis Las Vegas*

Om det ska vara möjligt att förstå Nollis Boländerna krävs även en förståelse kring Giambattista Nollis ursprungliga *Nuova Pianti di Roma* samt sentida implementeringar av ”Nolli-kartan”. Det svarta, vita och gråa är det enda som utgör Nolli-kartan och *Nollis Las Vegas*. Nyckeln till att förstå kartorna ligger med andra ord i betydelsen av valörerna, därför analyseras deras betydelse nedan.

4.2.1 Svart, poché och barriäryta

I *Learning from Las Vegas* beskrivs *Nuova Pianti di Roma* på följande vis: ”Private building is shown in gray crosshatching that is carved into by the public spaces, exterior and interior. These spaces, open or roofed, are shown in minute detail through darker poché.” (Venturi et al. 2000:18-19). Eduard Führe på sin sida påstår i sin artikel *Black and White Thinking* (2018) att Venturi och hans medförfattare har tolkat det svarta i kartan som privat mark. Påståendet står i kontrast till hur de själva beskriver sin tolkning. De själva hävdar som sagt att det privata är ”grått”. Anmärkningsvärt är att citatet ovan förekommer i Führes egen text, och dessutom på samma sida som han påstår att författarna tolkar det svarta som privat.

Den som betraktar *Nuova Pianti di Roma* kan konstatera att det svartaste som förekommer i Nollis karta över Rom är den så kallade ”pochén”. I en artikel av César Torres Bustamante (2021) behandlas bland annat betydelsen av ”poché”. En av flera förklaringar han erbjuder är hämtad från arkitekten John Harbeson och lyder: ”the walls of a plan blackened in; the study of a plan with reference to the walls and piers only” (Bustamante 2021:43). Det svarta, alltså den mörka pochén, betraktas enligt denna definition som en slags fysisk barriär, exempelvis en vägg. Ytterligare en begreppsförklaring som Bustamante presenterar är hämtad från en annan arkitekt vid namn Gustave Umbdenstock som beskrev poché som: ”a plan that contains all the sections of the walls about 1 meter from the ground, seen from below the ceiling” (ibid). Detta innebär att dörrar (såvida de inte påstås vara en del av väggen) redovisas som luckor om de korsar snittlinjen en meter över marken.

Den som betraktar Nollis kartläggning av det antika templet Pantheon (kan observeras via <https://nolli.stanford.edu>) ser att pelare och väggar är avbildade mörkare (nästan i svart) än det inre i omkringsliggande privata områden (University

of Oregon 2021). Ingångarna till templet redovisas även som luckor i pochén. Både Umbdenstocks och Harbesons begreppsförklaringar tycks således överensstämma med användningen av poché i *Nuova Pianti di Roma*. Pochén, i form av tunnare barriärer, är dock frånvarande i *Nollis Las Vegas*. I denna karta utgörs det svarta av byggnader och obebyggd mark. Inget särskiljer dem från varandra vilket leder till mycket av det svarta presenteras som stora sammanhängande massor. Om det svarta betraktas som poché, vilket inte är orimligt med tanke på att Venturi et al. nämner begreppet i sin tolkning av Nollis karta och mer eller mindre kallar *Nollis Las Vegas* för en Nolli-karta, så är *Nollis Las Vegas* barriärer av en helt annan typ av skala i jämförelse med *Nuova Pianti di Roma*.

Det faktum att allt som befinner sig inomhus är svart innebär att *Nollis Las Vegas* endast tycks intressera sig för det som finns utomhus. Allt vad inomhus heter tycks betraktas som barriärer gentemot utomhus. Utifrån *Learning from Las Vegas* beskrivningar av platsen tycks *The Strip* inte rymma någon park, utan innergårdarna är det närmsta till parker som finns. Det framstår som att den obebyggda marken bara är rester av Mojaveöknen som står tomma utan något innehåll som kan intressera människor. Ytorna må vara tillgängliga för vem som helst att beträda och de är utomhus, men det finns kanske ingen anledning till att någon skulle göra det. Bristen på innehåll kan göra att dessa platser beträds lika ofta som om de vore inhägnade, vilket leder till att de lika gärna kan betraktas som barriärer. Delar av det svarta i kartans ytterkanter utgörs av den faktiska öknen, vars ogästvänliga miljö är rimlig att betrakta som en barriär.

Med allt detta i beaktning betraktas det svarta i *Nollis Las Vegas* varken som privat mark eller vanlig poché, utan som ”barriärytor”.

4.2.2 “Svart och vitt” eller “solit och tomt”

Huimin Ji och Wowo Ding, doktorand och professor inom arkitektur vid Nanjing University, (2021) beskriver det vita i Nolli- och figur-mark-kartor på följande vis: ”Unlike the white part of the Nolli-type map representing a walkable public space, the white part of the figure-ground map represents the void part of the city” (Ji och Ding 2021:551). Ett sådant påstående väcker frågan om figur-mark-kartor enbart borde betraktas som figur-kartor med tanke på att marken utanför figurerna likställs med tomhet och därav saknar information. Diskussionen kring detta befinner sig dock utanför denna uppsats ämnesram. Till skillnad från Jis och Dings påstående är valörerna i *Nollis Las Vegas* komponentkartor inverterade, vilket innebär att tomheten där är svart (se Figur 2). Tidigare i denna uppsats har det konstaterats att en fördel med figur-mark-kartorna är att de kan inverteras för att redovisa rumsligheter på två olika sätt. Anledningen till att författarna har valt att invertera det svart-vita i komponentkartorna kan vara att skapa en likhet med *Nollis Las Vegas*. Likheten mellan kartorna över de ceremoniella utrymmena samt asfalten och ”Nolli-kartan” är mest slående, vilket är naturligt med tanke på att dessa kartor

är de enda som egentligen utgör Nollis Las Vegas. Den som vill återskapa *Nollis Las Vegas* fast föreställande en annan plats tycks behöva ha detta samband i åtanke, då kommunikationen mellan de tre kartorna blir tydligast genom denna valörkodning.

I *Learning from Las Vegas* står det som tidigare nämnt angående *Nuova Pianti di Roma* att: "private building is shown in gray crosshatching that is carved into by the public spaces, exterior and interior" (Venturi et al. 2000:18). De vita allmänna platserna tycks enligt detta resonemang inte vara något som illustreras aktivt, utan uppstår i stället som en restprodukt när det privata kartläggs. Eftersom det svarta omger hela kartan i *Nollis Las Vegas* och är den valör som tar upp mest yta blir intrycket där i stället att det ceremoniella och gråa har graverats in i det svarta. Det vita blir på detta sätt mer framstående vilket också kan vara en anledning till att Venturi, Scott Brown och Izenour valt att redovisa byggnader och obebyggd mark i svart. Det ceremoniella är mer betydelsefullt än barriärer och det icke-ceremoniella.

4.2.3 Grått, privat och icke-ceremoniellt

Venturi, Scott Brown och Izenour påstår, som tidigare nämnt, inte att de tolkar det svarta i Nollis Rom-kartor som privat mark, utan det gråa. I *Nollis Las Vegas* redovisas alla icke-ceremoniella asfalterade ytor i grått. I och med att *Nollis Las Vegas* mer eller mindre av författarna påstås vara en Nolli-karta kan detta framstå som privat mark. En sådan tolkning kan samtidigt framstå orimlig då delar av de gråa ytorna borde vara lika allmänt tillgängliga som vissa av de vita ceremoniella utrymmena. Ett exempel på detta är gaturummet i *The Strip* som är vitt och sidogatorna som är gråa (se Figur 2). Det framstår som att *Nollis Las Vegas* inte stämmer överens med Venturis et al. egna tolkning av *Nuova Pianti di Roma*. Med utgångspunkt i denna uppsats definition av ceremoniellt utrymme tycks det gråa i *Nollis Las Vegas* snarare markera allmänna platser som inte erbjuder ceremoniella upplevelser. Med detta i beaktning samt det särskilda förhållandet till det svarta så framstår *Nollis Las Vegas* allt mindre som en traditionell Nolli-karta som redovisar allmän och privat mark, utan som en egen karttyp som redovisar barriärartade, ceremoniella och icke-ceremoniella platser.

4.3 Führs kritik av det svart-vita tänkandet

Då Eduard Führs idéer spelar en väsentlig roll i denna uppsats bör det klargöras att han står i tydlig opposition mot sentida implementeringar av Nolli-kartan. I sammanfattningen av sin artikel *Black And White Thinking* (2018:143) påstår han att Giambattista Nolli själv aldrig utgav *La Pianta Grande di Roma* för att redovisa

privat och allmän mark eller koda dem i svart eller vitt. Denna tolkning har enligt Führ inte existerat förrän 1900-talet och han hävdar att Venturis och Scott Browns (det framgår ej varför Izenour är förskonad från kritiken) tankar har resulterat i detta (Führ 2018:143).

4.4 Kartläggningen av Boländerna

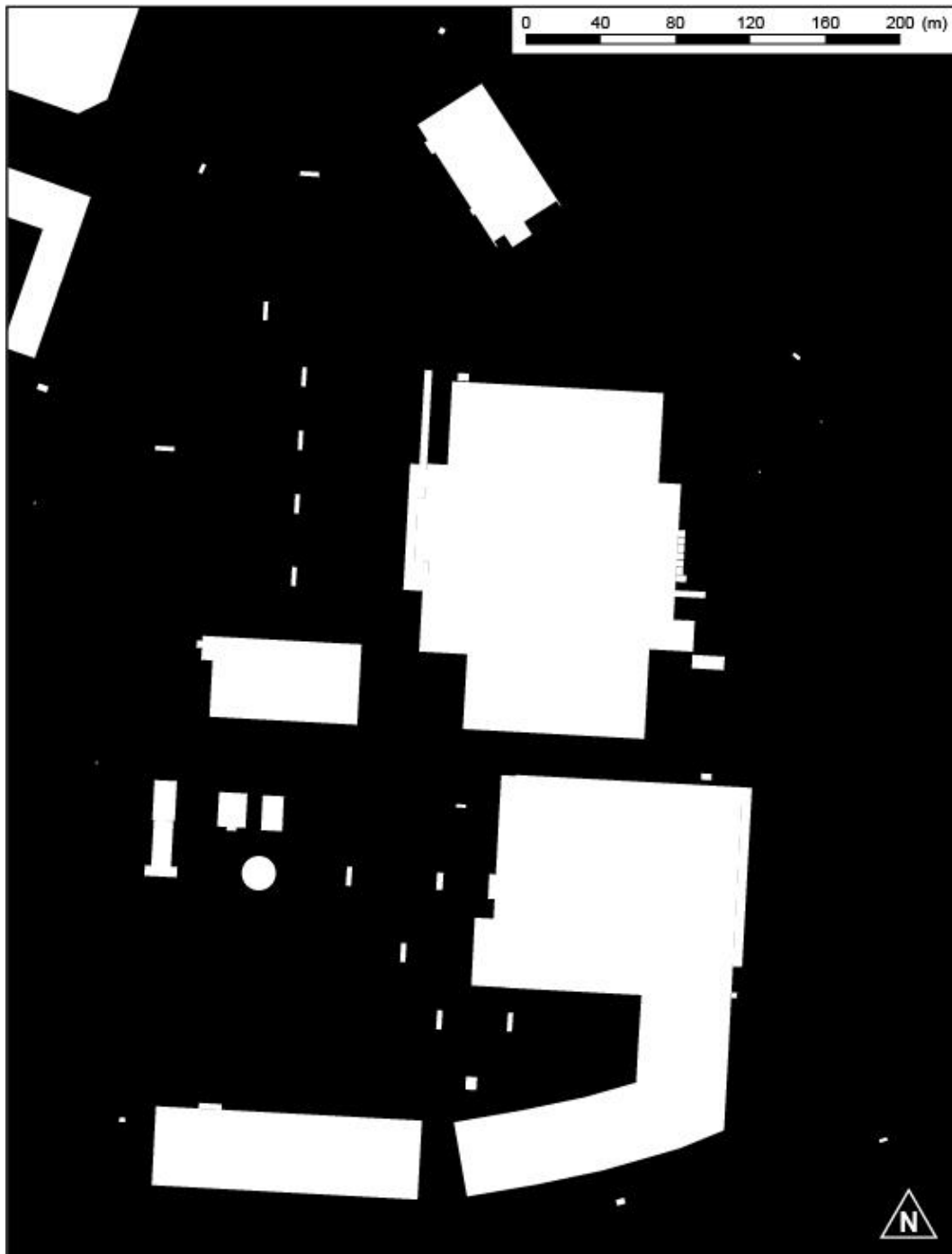

Figur 3. Ortofoto över Boländerna hämtad från Lantmäteriet (2022) med betydelsefulla etablissemang markerade med sina namn. Notera att skalan är densamma som efterföljande figurmark-kartor och Nollis Boländerna för att underlätta jämförelser. Datakälla/kartprodukt © Lantmäteriet

4.4.1 Bilarna

I *Learning from Las Vegas* erbjuds ingen kontext till den trafiksituation som avbildas i komponent-kartan föreställande bilar. Det framgår varken vilken dag eller vilken tid på dygnet kartan föreställer, eller om den enbart föreställer parkeringarnas maxkapacitet. Kartans storlek är även liten till storleken vilket gör den svårläst. Enskilda bilar syns knappt vilket gör det svårt att avgöra om bilarna som åker längs med trafikstråket redovisas eller om det bara är de parkerade som är kartlagda (se Figur 2). Den information författarna erbjuder är så pass bristfällig att det är omöjligt att erbjuda en korrekt översättning till Boländerna. Varför bilar, som är mobila till skillnad från övriga komponenter vilka är mer eller mindre statiska, redovisas framgår inte heller i boken. Möjligtvis menar författarna att bilarna tar så mycket plats längs *The Strip* att det är relevant att kartlägga dem. Detta må vara sant, men faktum kvarstår att de inte är närvarande i *Nollis Las Vegas*, trots att författarna hävdar att de är en betydande komponent (Venturi et al. 1977:19). Byggnader och obebyggd mark redovisas inte heller som särskilda objekt i *Nollis Las Vegas* men de existerar ändå inom det svarta. Om bilarna hade funnits på samma sätt hade de bildat små fläckar i det gråa och vita, vilket de inte gör. Med allt ovanstående i beaktning så kartläggs inte Boländernas bilar.

4.4.2 Byggnaderna

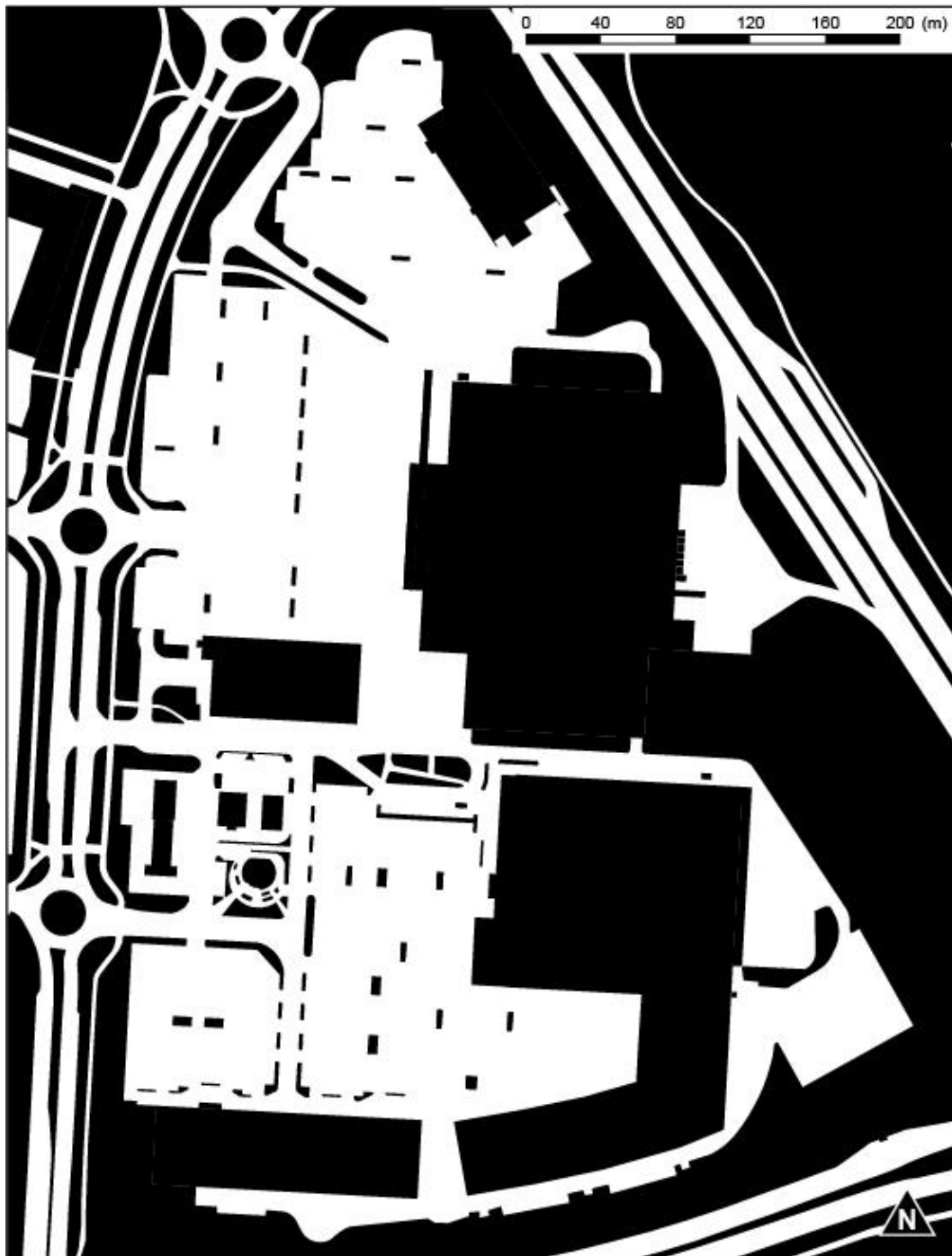

Figur 4. Figur-mark-karta föreställande Boländernas byggnader. Byggnader redovisas i vitt medan övrigt redovisas i svart. Jämför med Figur 3 hur tydligare nätstationers och kundvagnsstalls (de minsta vita fyrkanterna) förekomst är. Kartan är en bearbetning av Uppsala kommuns (2022) baskarta.

Figur-mark-kartläggningen av Boländernas byggnader bidrar med knapphändig ny information. De större byggnadernas förekomst och förhållande till varandra är i princip lika enkelt att utläsa från ett ortofoto (jämför Figur 3 och 4). Det mest

iögonfallande i figur-mark-kartan är alla de små kundvagnsstall och nätstationer som framträder tydligare genom de svart-vita kontrasterna. I jämförelse med kartläggningen av Las Vegas bebyggelse framstår Boländernas som betydligt mer enkel i sin utformning. Byggnaderna tycks bilda en samling i form av en 3:a vilket framgår något tydligare i Figur 4 än i ortofotot (Figur 3). 3:ans två kurvor omsluter parkeringsytorna och alla butiksentréer är placerade i kurvornas inre medan baksidorna, som främst utgörs av lastplatser för varutransporter, befinner sig i de yttre. Entréernas positioner kan dock inte utläsas från Figur 4, utan var något som konstaterades vid platsbesöket. Placeringen av entréerna hade varit intressant att kartlägga i Figur 4 också för att bidra till förståelse kring byggnadernas placering. I *The Strips* fall är det mer underförstått vart entréerna befinner sig i och med byggnaderna följer en linje (vägsträckan) (jämför Figur 2 och 4).

4.4.3 Det hårdgjorda

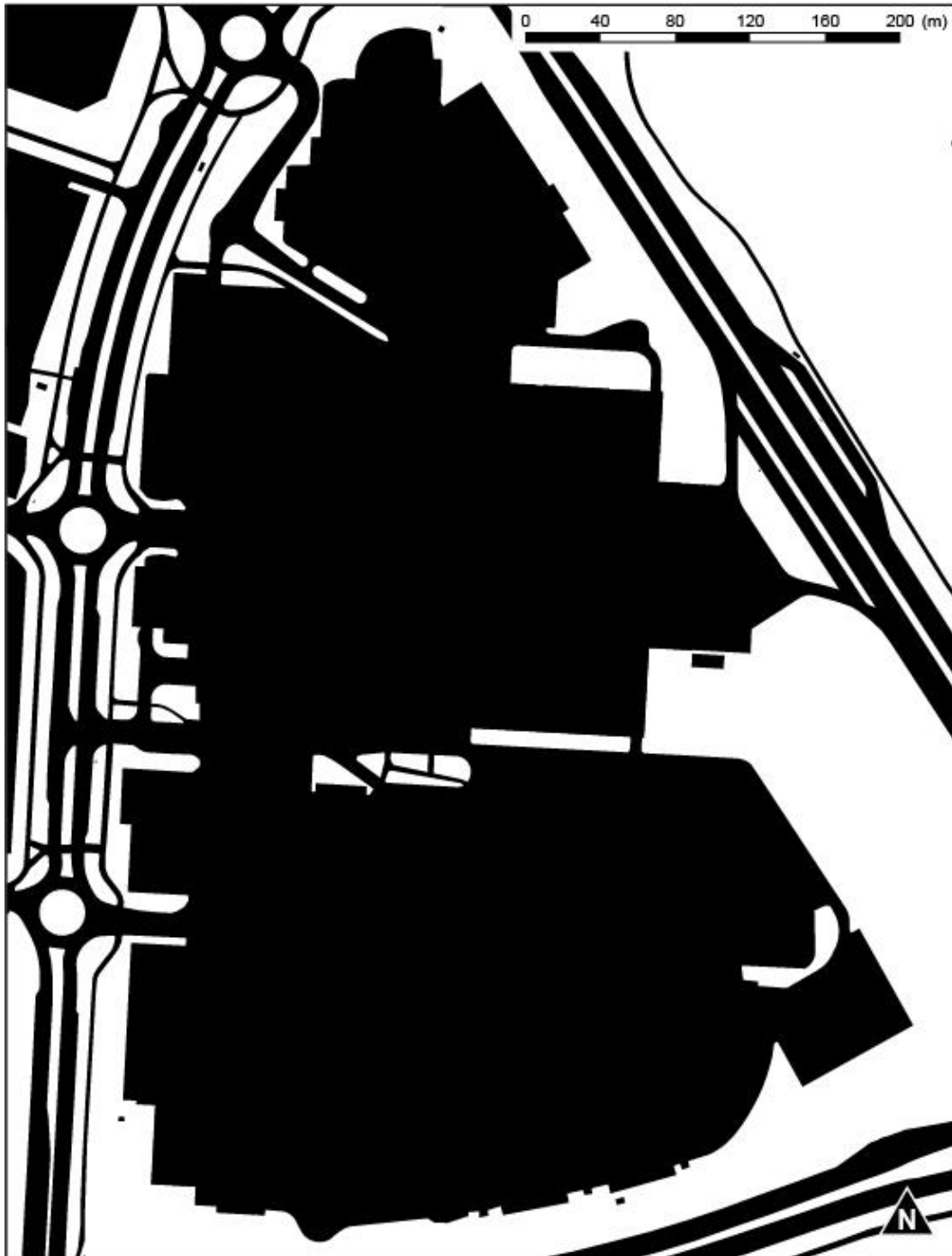

Figur 5. Figur-mark-karta föreställande Boländernas hårdgjorda ytor. Hårdgjorda ytor redovisas i vitt medan övrigt redovisas i svart. Notera skillnaden mellan de smalare gång- och cykelvägarna och de bredare bilvägarna. Kartan är en bearbetning av Uppsala kommuns (2022) baskarta.

Kartan över Boländerna är betydligt småskaligare än den över *The Strip*, vilket leder till det finns mer utrymme att urskilja fler olika hårda markmaterial. Det tycks dock inte vara Las Vegas asphalt i sig själv som är intressant utan det faktum att den utgör en majoritet av all hårdgjord markyta. Vid kartläggningen av Boländerna

översätts ”asfalt” till ”hårdgjorda ytor”. Den som betraktar Figur 5 får en god bild av parkeringsytornas och vägarnas omfattning. Det möjligt att särskilja olika typer av vägar genom deras bredd, de tunnare är gång- och cykelvägar medan de bredare är bilvägar. Likt byggnadernas förekomst är dock informationen redan relativt enkel att utläsa från ett ortofoto. Den enda nya informationen kartan erbjöd mig i egenskap av författare är att varulastmottagningen bakom Ikea-byggnaden är den enda hårdgjorda ytan som är separerad från det övriga hårdgjorda i Boländerna. Allt övrigt är direkt sammanhängande Den som befinner sig på en av Boländernas parkeringsytor måste åka ut på den omkringliggande bilväg som avgränsar Boländerna och ta sig till platsen via denna. En tänkbar användning av kartor i stil med Figur 5 kan således vara ett sätt synliggöra ”isolerade” hårdgjorda ytor.

4.4.4 Det obebyggda

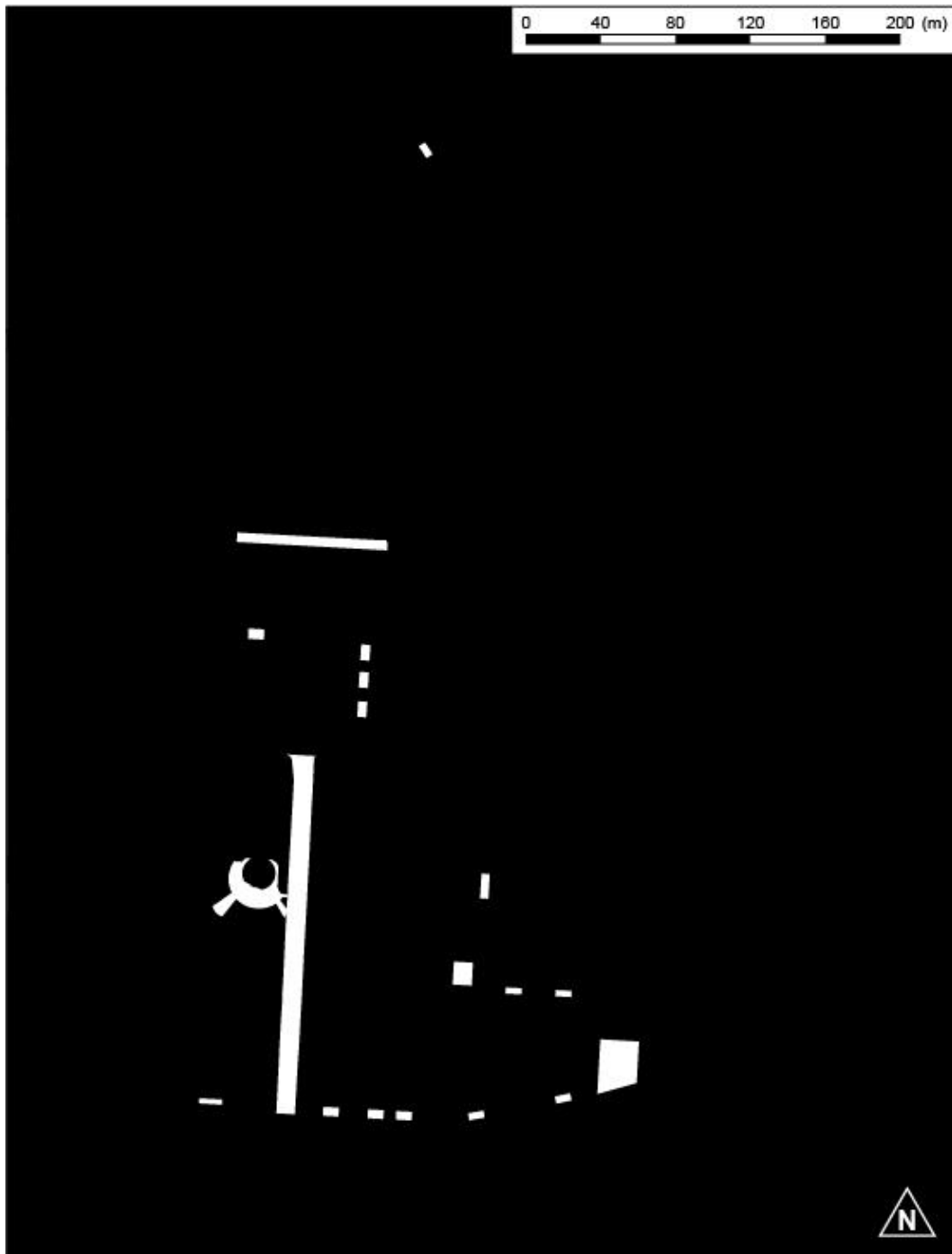
Figur 6. Figur-mark-karta föreställande Boländernas obebyggda mark. Det obebyggda redovisas i vitt medan övrigt redovisas i svart. Kartan är en bearbetning av Uppsala kommuns (2022) baskarta.

Vid platsbesöket konstaterades att det som utgör Boländernas obebyggda mark är gräsmattor och ängsmark. Gräsmattorna förekommer främst där besökare rör sig, längs med vägar och parkeringsytor. Upplevelsen var som att detta var ytor som blev över när allt byggdes och det närmsta till upplevelsevärden de kunde erbjuda var planterade träd i vissa fall. Ängsmarken förekommer i Boländernas ytterkanter,

bakom byggnaderna sett från parkeringsytorna, där besökare sällan sätter sin fot. Troligtvis tillåts floran var ifred där då miljön inte anses behöva genomgå någon större skötsel på grund av det låga besöksantalet. Utifrån Figur 6 är det dock omöjligt att särskilja gräsmattorna från ängsmarken. Planteringar i de hårdgjorda ytorna bedöms inte vara obebyggda då de anses vara så pass gestaltade och därav exploaterade att de inte kan likställas med gräsmattorna och ängsmarken.

Återigen tycks inte Figur 6 berätta mer om det obebyggda än vad ett ortofoto gör (jämför Figur 3 och 6). Det Figur 6 dock samtidigt förmedlar är allt som är exploaterat som en och samma svarta massa. Sådan information framgår inte lika tydligt i ett ortofoto och om planteringsytorna (som dock utgör en väldigt liten del av kartan) hade inkluderats kan Figur 6 användas för att se vilka ytor som kan infiltrera dagvatten.

4.4.5 Det ceremoniella

Figur 7. Figur-mark-karta föreställande Boländernas ceremoniella utrymmen. Det ceremoniella redovisas i vitt medan övrigt redovisas i svart. Den väst-östliga linjen är den ceremoniella gångsträckan. Nord-sydliga linjen är bilvägen som leder till Intersport. Klumpen väster om bilvägen är Suhsi of Sweden:s uteservering. Den större ytan österut är sittplatserna utanför XXL. Fyrkanten nordväst om XXL är ChopChops uteservering. Kartan en bearbetning av Uppsala kommuns (2022) baskarta.

Boländerna täcks till stora delar av asfalterade parkeringsytor som omsluts av en högtrafikerad bilväg och storskaliga affärslokaler. Vid platsbesöken konstaterades

att det landskap som återfinns i denna omslutning är relativt monotont, vilket kan göra det lättare att identifiera unika element. Det som stack ut mest vid platsbesöket var butikernas entréer. Entréerna var mer iögonfallande än byggnaderna själva, precis som på *The Strip* (Venturi et al. 2000:35). Ett begrepp som kan beskriva byggnadsarkitekturen är det något nedlåtande ordet ”affärslada” som förekommer i vardagstal. Detta ord kan antyda att byggnaden i fråga existerar för att uppfylla en praktisk uppgift snarare än vara estetisk i sig själv. Visserligen kan vissa finna en lada vacker, särskilt i ett urbaniserat samhälle som Sverige, men i jämförelse med en gård, vilken en lada brukar tillhöra, framstår den främst som praktisk. Byggnaderna i Boländerna intar ofta formen av rätblock i gråaktiga nyanser. Vid entréerna finns det dock en rikedom av färger och ornamentering. De är alltid vända mot parkeringarna och tycks skrika ut sina kommersiella budskap vilka grovt kan översättas till: ”SE HIT! STIG IN! KÖP!”. Oavsett var betraktaren befinner sig på parkeringarna kommer hen alltid se ett flertal av dessa spektakulära (i alla fall i kontexten Boländerna) entréer. Venturi et al. (1977) kallar byggnader som låter sin ornamentering ta större plats än själva byggnadskroppen för ”decorated sheds”. I Boländerna utgör dessa ”dekorationer” en liten del av byggnaden, men fyller samma funktion.

Ikea-byggnaden är dock ett undantag från de övriga ladorna/skjulen. Hela byggnaden är blå-gul och större än de övriga. Skyltningen är även relativt utspridd över hela byggnaden. Byggnadens entré är fortfarande markerad, främst genom form och fönster, men den är inte lika markant som övriga byggnaders. Venturi et al. (1977) kallar byggnader som själva intar formen av skyltar för ”ducks”. Begreppet är hämtat från en ankformad byggnad vars utseende berodde på att det var en affär som sålde just ankor (Venturi et al. 2000). Byggnaden blev i sig själv en enda skylt med andra ord. Det kan tyckas långsökt att påstå att Ikea-byggnaden är en ”anka”, men byggnaden uppvisar iallafall fler ”anktendenser” än den övriga bebyggelsen i Boländerna. De fristående restaurangbyggnaderna Sushi of Sweden och Dylan’s Grill tycks också präglas av sådana tendenser. ”Sushi” är en rund byggnad med sparsam skyltning och ”Dylan’s” intar en form som kan påminna om ett tält, också med få skyltar direkt på byggnaden (se Figur 8). Byggnadskropparna är med andra ord mer iögonfallande än skyltningen på dem.

Figur 8. Byggnader i Boländerna med "anktendenser". Bilderna är författarens egna.

Ladornas/skjulens entréer i förhållande till parkeringsytorna i Boländerna uppvisar likheter med skyltningen längs med *The Strip*. I bägge fallen finns det bildominerade hårdgjorda ytor som kantas av "dekorerade skjul" vars skyltning riktar sig mot dessa ytor. Hela *The Strips* vägsträcka är enligt Venturi, Scott Brown och Izenour ceremoniell. En relevant fråga är således om Boländernas alla parkeringsytor också ska betraktas som ceremoniella. Tidigare i denna uppsats har det konstaterats att ordet "ceremoniellt" har en kraftfullhet. I *Learning from Las Vegas* kartor utgör vägsträckan en mindre andel av den totala kartan än vad parkeringarna i Boländerna gör. En tänkbar risk är att begreppet urvattnas om en allt för stor andel av kartan klassas som ceremoniell. Av denna anledning bedöms inte parkeringsytorna i Boländerna vara ceremoniella. Entréernas skyltning uppvisar dock så pass många likheter med skyltningen i Las Vegas att ingångarna i sig själva bedöms vara det. Deras ceremoniella utrymme tillåts sträcka sig ut på de smala gångvägar som kantar affärsladorna, mest för att de ska få en synlig tjocklek på kartan men även för att på denna yta är interaktionen mellan besökare och entré mest påtaglig. Butiksentréerna må vara en typ av rum till skillnad från *The Strips* skyltar som är mer eller mindre tvådimensionella (det finns dock skyltar som tar formen av tredimensionella skulpturer). Intrycket av entréerna blir dock nästan alltid tvådimensionellt sett från parkeringarna i och med att de är nästintill platta och rumsligheten inom knappt är synlig.

Boländernas skyltning består dock inte enbart av entréer utan det finns billboards monterade på affärsladorna, fristående och mer skulpturala skyltar som en tillhörande Dylan's Grill samt flaggor (se Figur 9). Det kan tyckas som att skyltarna också bör kartläggas som ceremoniella platser. Skillnaden mellan skyltarna och entréerna är dock att ingångarna präglas av en tydligare platsbunden interaktion med besökare, när de går in i affären. Att gå in i en butik kan ses som en aktivitet,

vilket som sagt är ett krav för det ceremoniella, medan detsamma inte kan sägas om skyltarna som bara betraktas passivt och vars intryck blir svagare om en betraktare står för nära för att kunna se hela. Beträktelse kan visserligen ses som en aktivitet, men om detta kartläggs kommer som sagt alla parkeringsytor bli ceremoniella vilket återigen skulle försvaga begreppet. Av denna anledning kartläggs inte skyltar som ceremoniella i Boländerna.

Figur 9 Boländernas skyltar. Fotografierna är författarens egna.

Om den undersökta skalan varit mer "utzoomad" hade möjligtvis parkeringsytorna kunnat betraktas som ceremoniella förutsatt att mer definitivt icke-ceremoniell mark hade förekommit på kartan. Att kartlägga det ceremoniella på samma plats i olika skalor kan därav vara ett relevant ämne för framtida studier.

En annan fråga är om parkeringsytorna inte kan betraktas som "halvceremoniella". Michael Chapman och Michael J. Ostwald (2009) kritiserar *Learning from Las Vegas* för att erbjuda en allt för polariserad bild av *The Strip* där beståndsdelarna presenteras i varande eller icke-varande, utan mellanting. Kartläggningen av ceremoniella utrymmen är definitivt polariserad. Ingen plats klassificeras som "halv-ceremoniell" i *Nollis Las Vegas*. Troligtvis har det en förklaring i att ett mellanting hade riskerat att underminera kraftfullheten hos ordet "ceremoniellt". Författarna vill gissningsvis lyfta fram de ceremoniella utrymmena som spektakulära och undviker därför detta. Av denna anledning betraktas inte heller all parkeringsyta i Boländerna som halv-ceremoniell.

Alla entréer bedöms dock inte vara ceremoniella. Apoteket *Apoteksgruppen* och restaurangen *ChopChop* är en del av en lägre tillbyggnad av en affärslada. Den mindre skalan gör att dessa entréers "skrik" överröstas, vilket försvagar deras

ceremonialitet till den grad att den blir obefintlig. Samma sak gäller områdets restauranger. Bensinmacken *Circle K* upplevs inte heller som ceremoniell trots att den är unik på platsen. Den ser precis ut som en bensinmack brukar göra och dess förekomst på platsen är inte heller särskilt förvånande med tanke på antalet bilar som passerar. Intrycket blir därför relativt ointressant och platsen betraktas inte som ceremoniell.

Utöver entréerna finns det ett flertal platser som rymmer grönska och sittplatser, vilka upplevs som avvikande i den vidsträckta asfalten där besökare sällan uppehåller sig längre än vad det tar för dem att lasta inköpta varor i sin bil. Det är just sittandet i en miljö som är gestaltad med en viss estetik i åtanke som här utgör den ceremoniella aktiviteten. I detta avseende har de en del likheter med innergårdarna i Las Vegas. Tre är uteplatser tillhörande restauranger och en fjärde ligger utanför butiken *XXL* (se Figur 3 och 7). Restauranguteplatserna väcker frågan kring den allmänna tillgänglighet som Föhr (2018) påstår och Venturi et al. (1977) antyder att ceremoniella platser ska ha. Beställningar tas emot vid kassan hos samtliga restauranger vilket gör att en icke-betalande besökare möjligtvis kan uppehålla sig där en längre stund (kanske till och med hur länge hen vill) utan att avbrytas av en kypare vars uppgift är att ta emot beställningar. En av platserna ligger dock inklämd mellan *Dylan's Grill* och *Unos Restaurang* (se Figur 3). Platsen upplevs som undanskymd och därför väldigt privat. Vid platsbesöket beträddes aldrig platsen då ett sådant förfarande kändes som ett övertramp. Bristen på tillgänglighet gör att denna plats inte klassas som ceremoniell. De andra två platserna vid *ChopChop* och *Sushi of Sweden* (se Figur 3 och 7) upplevdes dock vara inbjudande och risken att bli avvisad bedömdes vara liten, därav anses de vara tillräckligt tillgängliga för att vara ceremoniella. Platsen utanför *XXL* är utan tvivel allmänt tillgänglig eftersom platsen inte tillhör butiken, vilket bedömdes vara uppenbart för en betraktare vid platsbesöket.

Genom parkeringsytorna löper även två olika raksträckor. Den ena är en passage för fottrafik som leder genom parkeringsytorna till *Ikea* medan den andra är en bilväg kantad av grönska som leder rakt till butiken *Intersports* entré (se Figur 3 och 7). Just gångsträckan utmärker sig genom att "inkräkta" på bilarnas territorium. Sträckan är inte upphöjd och markeras endast med ett antal låga betonghinder. Gåendet blir här en ceremoniell handling som kontrasterar mot det bildominerade. Likt Moses som särar på det Röda havet skär här gångtrafikanten genom parkeringen och är under sin promenad konstant omgiven av parkeringsplatser som gränsar till stråket från höger och vänster. Det finns fler exempel på gångvägar som löper genom parkeringsytorna. Genom att exempelvis vara upphöjda upplevdes dessa sträckor vid platsbesöket som frånskilda från parkeringsytorna, vilket försvagade "Moses-effekten". Den andra ceremoniella raksträckan avviker i stället genom att vara så pass gestaltad i en miljö som i övrigt tycks vara präglad av en strikt funktionalism. Upplevelsen av växtgestaltningen blir här en del av den

ceremoniella aktiviteten. I och med att denna stäcka leder direkt till *Intersports* entré blir även denna upplevelse ceremoniell. Butiksentréns ceremonialitet sprider sig in i Boländernas asfalterade inre, vilket är den enda gången detta sker.

4.4.6 Nollis Boländerna

Figur 10. Nollis Boländerna. De ceremoniella utrymmena redovisas i vitt, icke-ceremoniella hårdgjorda ytor i grått och övrigt i svart. Kartan är en bearbetning av Uppsala kommuns (2022) baskarta.

En tydlig skillnad mellan *Nollis Las Vegas* och *Nollis Boländerna* är det mönster de ceremoniella utrymmena skapar. I *Nollis Las Vegas* är allt det ceremoniella mer eller mindre sammanhängande (se Figur 10), medan i Boländerna bildas små

ceremoniella ”öar”, isolerade från varandra i ett grå-svart hav (se Figur 10). Varken Föhr eller Venturi, Scott Brown och Izenour påstår att de ceremoniella utrymmena måste vara sammanhängande. Om det gråa betraktas som privat mark och svarta betraktas som fysiska barriärer väcks dock frågan kring hur allmänheten någonsin ska kunna ta sig till dessa platser utan att passera områden de inte har tillträde till. Detta är en anledning till att inte betrakta Nollis Boländerna som en kartläggning av det ceremoniella snarare än det allmänt tillgängliga. Om det svarta ska kunna beskrivas som en barriärartad yta måste det grå vara allmänt tillgängligt i *Nollis Boländerna*. Annars framstår kartan som orimlig.

5. Diskussion

Jag har i denna uppsats undersökt *Nollis Las Vegas* och dess komponent-kartor genom att applicera dem på Boländerna, precis som utlovat. Jag har även spekulerat i vad denna kartläggning kan berätta om Boländerna. I retroperspektiv kan jag konstatera att flera av de kartor som ritades av Boländerna är relativt ointressanta. Kartläggningen av det hårdgjorda, obebyggda och byggnaderna erbjuder som sagt väldigt lite ny information som inte redan kan utläsas från ett flygfoto. Komponent-kartan föreställande ceremoniella utrymmen och Nollis Boländerna stack dock ut.

Det mest invecklade och intressanta som Venturi, Scott Brown och Izenour (1977) erbjuder med sina kartor är begreppet "ceremoniellt utrymme". I samband med de kvalitativa litteraturstudier som varit en del av arbetet med denna uppsats kunde jag konstatera att väldigt lite är skrivet om begreppet. Detta ledde till att en stor portion av uppsatsen är tillägnad förståelsen kring det ceremoniella.

Med facit i hand hade jag låtit uppsatsen endast beröra ämnet "ceremoniella utrymmen". Arbetet med att kartlägga alla övriga komponenter till *Nollis Boländerna* var dock nödvändigt för att komma till denna insikt och att förstå *Nollis Las Vegas* närmare, vilket var syftet med uppsatsen. Min förhoppning är därav att någon ska läsa denna uppsats och utforska det ceremoniella ännu närmare än vad jag har gjort.

Det är bör även understrykas att komponentkartorna är nischade och mycket information angående platsen går förlorad i dem. Ett exempel är gräsmattorna och ängsmarkerna som behandlas som samma sak, vilket leder till att ängsmarkens ekologiska betydelse går förlorad. Just hållbarhetaspekter får väldigt lite utrymme i kartläggningen av Boländerna. Samtidigt kan det finnas skäl till att inte tvångsmässigt väva in diskussioner om hållbarhet i denna uppsats då "hållbarhet" likt ceremoniella utrymmen är ett begrepp som kan urvattnas.

5.1 Felkällor

Eduard Führr har i denna uppsats fått spela en stor roll i tolkningen av "ceremoniella utrymmen". Det bör dock understrykas att Führr inte är en av författarna till *Learning from Las Vegas*. Möjligheten finns att Führrs tolkningar inte överensstämmer med de faktiska författarnas intentioner. Det ideala hade varit att

få höra Venturis, Scott Browns och Izenour egna beskrivningar kring vad de avser med begreppet. Några sådana beskrivningar påträffades dock aldrig. Führs artikel var den enda påträffade vetenskapliga källan som på ett seriöst sätt behandlade begreppet. Han hade därav lite konkurrens från andra källor vad gäller att definiera det. Samtidigt har jag i min analys strävat efter att identifiera problematik kring hans definitioner.

Det bör understrykas att kartläggningen av det ceremoniella i Boländerna grundar sig i vad jag som författare upplevde var ceremoniellt vid platsbesöket. Om en annan person hade utfört kartläggningen hade möjligtvis Nollis Boländerna sett annorlunda ut.

En stor del av resultatet och analysen grundar sig även i mina egna tolkningar bland annat av vad ceremoniella utrymmen är, då källmaterialet ofta krävde detta för att kunna appliceras på Boländerna. Även här hade analysen kunnat se annorlunda ut om en annan person hade genomfört den.

5.2 Slutsats

Denna uppsats har kommit till slutsatsen att varken *Nollis Las Vegas* eller *Nollis Boländerna* bör betraktas som Nolli-kartor. Eftersom kopplingen till Giambattista Nollis *La Pianta Grande di Roma* är så pass avlägsen tycks det inte finnas någon anledning till att referera till Nolli i framtida likartade kartläggningar. Som avslutning föreslår jag det nya begreppet ”SIV-kartor”, kartor som redovisar ceremoniella, icke-ceremoniella och barriärartade utrymmen. ”SIV” är hämtat från de första bokstäverna i Scott Browns, Izenour och Venturis namn. Frågan om namnet ”ceremoni-karta” inte är bättre lämpat kan ställas, men det bör understrykas att det ceremoniella som kartläggs tar ett tydligt avstamp från *Learning from Las Vegas*. Likt författarna tycks vilja ära minnet och betydelsen av Giambattista Nolli vill jag som författare till denna uppsats ära minnet av Robert Venturi, Denise Scott Brown och Steven Izenour och deras bidrag till arkitekturhistorien. Huruvida detta bidrag har varit positivt eller inte tar inte denna uppsats ställning till, men det har onekligen varit inflytelserikt vilket bör uppmärksammas.

SIV-kartan kan genom sin kartläggning av ceremoniella utrymmen identifiera platser i ett område med en särskild potential. Det som gör att en plats upplevs som ceremoniell grundar sig ofta i kvaliteter hos utrymmet som antingen är starka i nuläget eller kan förbättras ytterligare genom stärkande insatser. SIV tycks inte behöva vara begränsad till kommersiellt präglade områden som *The Strip* eller Boländerna utan borde kunna appliceras på alla typer av områden. Betydelsen av ”ceremoniella utrymmen” kommer dock behöva utmanas ytterligare om sådana försök genomförs. Det har varit utmanade bara att översätta begreppet från en kommersiellt präglad plats till en annan som i denna uppsats. Samtidigt frågar jag mig om SIV-kartläggningar behövs på platser som redan får mycket omsorg eller

har ett högt anseende. Det kanske är på platser med lågt anseende där SIV-kartor är som mest behövliga. Jag kan tänka mig att bortom externhandelsplatser och *The Strip* kan SIV-kartläggningar hjälpa till att peka ut kvalitativa platser i bland annat industriområden, soptippar och liknande. Dessa platser är oundvikliga delar av vårt samhälle och kommer kanske alltid upplevas som en aning ”oangenäma”, vilket gör det extra viktigt att ta vara på deras fulla potential.

Referenser

- Bustamante, C.T. (2021). Learning from the Nolli Map: Representing the Landscape through Figure-Ground. *Landscape Journal*, 39 (1), 39–53.
<https://doi.org/10.3368/wplj.39.1.39>
- Cambridge Dictionary (u.å.). Ceremonial.
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/ceremonial> [2022-02-23]
- Chapman, M. & Ostwald, M.J. (2009). Unstable Ground: Scientific Frictions in the Analytical Techniques of Learning from Las Vegas. *Architectural Science Review*, 52 (4), 245–253. <https://doi.org/10.3763/asre.2009.0031>
- Führ, E. (2018). Black and White Thinking. *Cloud-Cuckoo-Land, International Journal of Architectural Theory*, 23 (37), 115–147
- Ji, H. & Ding, W. (2021). Mapping urban public spaces based on the Nolli map method. *Frontiers of Architectural Research*, 10 (3), 540–554.
<https://doi.org/10.1016/j.foar.2021.04.001>
- Lantmäteriet (2022). SWEREF 99 TM, N 6637391, E 650901, WGS84, 59°50'47.6"N, 17°41'36.4"E. Flygbild [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2022-03-08]
- Stahschmidt, P., Swaffield, S., Primdahl, J. & Nelleman, V. (2017). *Landscape analysis: investigating the potentials of space and place*. London & New York: Routledge.
- Söderlind, J. (2004). Förbud all externhandel. *Dagens Handel*, 26 augusti.
https://www.dagenshandel.se/article/view/318235/forbud_all_externhandel [2022-02-25]
- University of Oregon (2021). *Interactive Nolli Map Website*. <https://nolli.stanford.edu> [2022-03-01]
- Uppsala kommun (2022). 17,6944 59,847 Grader. DWG-fil [Kartografiskt material] <https://uppsalakommun.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=276180675b9a41ef80a7f21ad72ad911> [2022-02-16]
- Venturi, R., Scott Brown, D. & Izenour, S. (1977). *Learning from Las Vegas: the forgotten symbolism of architectural form*. 17 uppl. Cambridge, Massachusetts, USA: The MIT Press.
- Vägverket (2003). *Externa och halvexterna affärsetableringar*. (2003:148). Borlänge: Vägverket. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:trafik-verket:diva-2088> [2022-02-06]

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Läs om SLU:s publiceringsavtal här:

- <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.